

Lisans Üstü Eğitim ve Problemleri

Nezahat COŞKUN

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Araştırma Görevlisi

Eğitim, yeni uzmanlık alanları yaratmak ve bu alanlarda insan-gücü yetiştirmek suretiyle hem ülkenin insangücü kaynağının gelişmesine hem de istihdamın arttırılmasına katkıda bulunur.

Eğitimin önemli görevlerinden birisi, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasının gerektirdiği sayı ve nitelikte insangücünü yetiştirmektir. Böylece eğitim kurumları da insangücü için arz kaynağını teşkil etmektedir.

Çağımızda belirli uzmanlık alanları için disiplinli, yaratıcı, sağlam hükümlü ve geniş bir sosyal anlayışa sahip olan bireylerin, yeterli bir yükseköğretim sürecinden geçerek yetiştirilmeleri gerekmektedir. Yükseköğretim kurumları, toplumun ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli insangücünü yetiştirmekle yükümlü kurumlardır.

Ülkemizde halen yükseköğretimin karşı karşıya bulunduğu pek çok problem vardır. Bunlardan biri de LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM'dir.

Lisans Üstü Eğitim Kavramı

Lisans üstü eğitim, derece veren yegâne kuruluş olması sebebiyle bir üniversite eğitimidir. Bu eğitimin amacı, bilim adamı, öğretim üyesi ve araştırmacı yetiştirmektir.

Lisans üstü eğitim geniş anlamda üniversitede, lisans üstü derecelere götüren, araştırma yoluyla bilgiye katkıda bulunacak ve gelişen toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bilim adamı ve öğretim elemanı yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim faaliyeti olarak tanımlanabilir (Varış, 1972, s. 27). Üniversitede dördüncü eğitim kademesini oluşturan ve ülkemizde yükseköğretim kurumlarına seviye, sanayileşmemize hız getirmesi söz konusu olan lisans üstü eğitimi kademesinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca, artan öğrenci sayısının getirdiği öğretim meseleleri yanında çeşitli özel ve resmî kuruluşların yüksek ücretli uzmanlık kadroları ihdas etmeleri ve yeni kanunların (Devlet Personel Kanunu gibi) maaş ve ücretleri, öğrenim süresine göre ayarlamaları, çeşitli ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de lisans üstü eğitimin önemini her geçen gün artırmaktadır.

Turgut, lisans üstü eğitimi gerekli kılan durumları şöyle sıralamaktadır :

1. Lisans eğitiminin yeterli görülmediği, formal eğitimin lisans üstü düzeye taşıdığı bazı meslekler vardır. Ülkemizde yüksek mühendislik, tabiblik, veterinerlik, eczacılık programları verilmiştir. Bu hallerde meslek diploması, lisans diplomasına değil, yüksek lisans diplomasına denktir.

2. Meslek öğreniminin lisans derecesiyle tamamlandığı hal-lerde, meslekte daha ileri bir uzmanlaşma için formal lisans üstü programları uygulanır. Bilim dallarında da yine uzmanlaşma gere-ğiyle formal lisans üstü programları uygulanır.

3. Lisans üstü eğitimin söz konusu olduğu diğer bir durum da üniversitelerin kendi akademik personelini yetiştirme faaliyetleridir. Bu eğitim, geçmişte lisans eğitimi üzerine doktora derecesiyle biten bir eğitim olarak düşünülmüş, bazen formal programlarla, bazen de ferdi ve informal programlarla verilmiştir (Turgut, 1986, s. 2).

Lisans üstü eğitimde ferdi eğitim, daha önceki «asistanlık» uy-gulamasında görülmektedir. Asistan, lisans öğrenimini tamamlamış ve akademik gelecek vâdeden kişiler arasından seçilir, bir profesö-rün gözetim ve rehberliğinde, ferdi çalışma, seminerlere katılma gibi faaliyetlerle öğrenmeye devam eder; yaptığı bir araştırmayla da dok-tora tezini tamamladı. Bu tür bir öğretim, asistan olmayan, yani üniversitenin personeli olmayan kişilere açık değildir.

Ülkemizde Lisans Üstü Eğitimin Nicelik ve Nitelik Olarak Görünümü

Yüksek lisans ve doktora düzeyinde örgün eğitim, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesinin, Anglo-Sakson eği-tim sistemlerini model alarak açtıkları programlarla başlamış ve bu kurumların gayretiyle gelişmiştir..

Devlet Planlama Teşkilâtı, SPD Araştırma Şubesi tarafından ya-pılan bir araştırmada, 1966 yılında mevcut 8 üniversitenin 43 fakül-tesinin 35'inde üniversite ve çeşitli bakanlıklara bağlı 50 yüksek oku-lun 6'sında mezuniyet sonrası eğitim yapıldığı belirtilmektedir. Bu fakülte ve yüksek okullarda 1966-1967 öğretim yılında 703 doktora ve 208 uzmanlık eğitimi gören öğrenci bulunmakta idi (Yükseköğretim Araştırması, 1970, s. 62).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na bağlı olarak getirilen dü-zenlemelerle bugün lisans üstü eğitim, üniversitelerin hepsinde for-malleştirilmiştir. 1982 sonrası Türk yükseköğretim sistemi 27 üniver-site, 32 türde 184 fakülte, 25 türde 103 enstitü, 26 türde 127 yüksek okul ve 4 konservatuvardan oluşmaktadır.

1984-1985 yılında gerek enstitülerde gerekse tababet uzmanlık yönetmeliğine göre tıp fakültelerinde kayıtlı toplam lisans üstü öğrenci sayısı 17028'dir. Bunun 11108'i yüksek lisans, 7920'si doktora öğrencisidir. Yüksek lisans öğrencilerinin 336'sı ve doktora öğrencilerinin 254'ü yabancı uyrukludur (Kaptan, 1986, s. 129).

Lisans üstü eğitim, bilim adamı ve uzmanların yetişmesinde çok önemli bir eğitim düzeyini teşkil etmektedir. 1984 yılında Yükseköğretim Kurulunca yapılan tespitlere göre, Türkiye'de yüksek lisans, doktora öğrenimi yapanların lisans düzeyinde öğrenim görenlere oranının % 2,3'ü geçmediği, bu oranın ABD'de % 33, Fransa'da % 25, İngiltere'de % 20 olduğu anlaşılmaktadır (Korkut, 1984, s. 73).

Yukarıda kısaca nicelik yönü açıklanan lisans üstü eğitimin nitelik boyutunu öğretim üyesi, öğrenci seçimi ve programlar etkilemektedir.

Öğretim Üyesi İhtiyacı

Yükseköğretimde öğretimin kalitesini etkileyen en önemli faktörlerden biri, şüphesiz nitelikli insan gücünü yetiştirecek olan öğretim üyesidir. Lisans üstü eğitim, yetişmiş akademik kadro gerektirir. Herhangi bir anabilim dalında lisans üstü eğitim programı, özellikle doktora programı gerektirmektedir. Üniversitelerde lisans üstü eğitimi organize edecek yüz kadar enstitünün kurulmuş olması iyi bir gelişmedir. Ancak, uzmanlık eğitiminin zorluğu ve ciddiyeti dikkate alınacak olursa, bu enstitülerin bir çoğunda yeterli öğretim elemanı olmadığından, kaliteli bir lisans üstü eğitimin sağlanabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple, yükseköğretim kurumlarının ihtiyacı olan öğretim elemanı yetiştirmek için bir planlamanın yapılması zorunludur.

1984-1985 öğretim yılında, bütün üniversite ve yüksek okullarda öğretim üyesi sayısı 7214'tür. Bunların 1795'i profesör, 2874'ü doçent, 2545'i yardımcı doçenttir (Kaptan, 1986, s. 160). Halbuki, 78 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye göre üniversitelerimizde 3824 profesör, 7413 doçent, 11126 yardımcı doçent kadrosu bulunmaktadır (Sönmez, 1984, s. 83)..

1987 yılı programında öğretim elemanı konusunda yapılacak düzenlemelerden bahsedilmektedir. Yükseköğretimdeki öğretim elemanı sayısının plan dönemi sonunda 45000'e ulaşması beklenirken yurtiçi ve yurtdışında öğretim elemanı yetiştirme programlarının etkili olarak uygulamaya geçirilemediği belirtilmektedir. Yine öğretim üyesi sıkıntısı çeken üniversiteler, diğer üniversitelerin öğretim üyelerinden faydalanarak yaz sömestri çalışmalarına başlamışlardır. Ancak bu çalışmalar yaygınlaştırılamamıştır.

Yine, 1987 yılı programında, üniversitelere öğretim elemanı yetiştirme konusu, araştırma görevliliği uygulamasının dışında ayrı bir proje olarak ele alınacağı, bu doğrultuda öğrenim göreceklere burs ve benzeri yollarla teşvik edici tedbirler getirileceği belirtilmektedir.

Ayrıca, yurtiçinde lisans üstü eğitim programları yeniden düzenlenecek ve bu eğitimin belirli alanlarda güçlenmiş üniversitelerin bünyesindeki enstitülerde yürütülmesinin sağlanacağı ve bunun dışındaki enstitülerde bu çalışmaların yapılmayacağı belirtilmektedir (1987 Yılı Programı, s. 344-347).

Öğrenci Seçimi

Lisans üstü eğitim kademesi, lisans derecesine sahip herkesin devam etmesi gereken bir eğitim kademesi değildir. Fakat bu alanda etkin bir gruba ihtiyaç vardır. Böyle bir grubun gelişmesinin ön şartı ise, lisans üstü eğitim programına alınacak öğrencinin niteliğine dikkat etmektir. Öğrenci seçiminde objektif kriterlere göre hareket edilmesi gerekmektedir. Bu kriterler bir araştırmancının bulgularına göre şöyle tespit edilmiştir :

1. Toplum ihtiyacı işgücü planlamasında yüksek ihtisas gücüne duyulan ihtiyacın nicelik ve nitelik anlamında belirlenmesi.

2. Şahsî nitelikler : Teksif yeteneği, sabır, duygusal denge, olgunluk, devamlı öğrenme ve bilgi edinme isteği, engelleri bertaraf etme yeteneği, zihin gücü, yaratıcılık.

3. Akademik nitelikler : Başarılı bir öğrenim sicili, pekiye dereceli lisans diploması, kurumların giriş imtihanlarında üst % 10 oranına girmek, lisanstan sonra akademik çevreden uzun süre ayrı kalmamış bulunmak (Varış, 1972, s. 129).

Lisans üstü eğitime giriş kriterlerinin değişik alanlar için fark göstereceği tabiidir. Fakülteler özelliklerine ve ihtisas gücünde aranan niteliklere göre mezuniyet derecesi, alan imtihanları, görüşme tekniği, meslekte tecrübesi, telâfi programı gibi değişik kriterleri uygulayabilirler. Burada önemli olan, yaklaşımdan çok, standartlarda üniversiteler arası bir seviyenin sağlanmasıdır (Varış, 1973, s. 172).

Ülkemizde, lisans üstü eğitime öğrenci, yabancı dil ve bilim imtihanından geçirilerek alınmaktadır. Öğrenci seçimi ve imtihan şartları Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliğinde belirtilmektedir (M. 4, 12). Ancak, bu imtihanların standart bir niteliği bulunmamaktadır (Turgut, 1986, s. 6).

Ders Programları

Lisans üstü eğitim, planlı, programlı örgün öğretim ve araştırma faaliyetlerinin yer aldığı bir devredir. Bu devrede dersler, haftalık bir

çizelgeye bağlanır. Dersler daha çok öğleden sonra ve gece saatlerinde verilmek suretiyle çalışanların programa katılmaları sağlanır. Öğrencinin alacağı ders sayısını, genel olarak tespit edilen kredi standardı tayin eder. Bir kredi, 14-16 hafta süreli bir sömestri içinde haftada bir saatli öğretim değerini karşılar. Kurumun ve alanın özelliklerine göre bu ölçüler değişmektedir.

Bazı yazarlar, ülkemizde, lisans üstü düzeyde henüz standartlaşmış programlar olmadığını, lisans üstü dereceleri için bazı enstitülerin, Yönetmeliğin tanımladığı minimum kredi-saati yeterli saydığını, bazılarının ise, neredeyse minimum kredi-saatin iki katını zorunlu tuttuğunu belirterek, programın çok dar ve kısa tutulmasının ihtisasa değil, kolay diplomaya götürdüğünü söylemektedirler.

Lisans üstü eğitim için belirlenen süreye, yatırımlar ve fayda-maliyet açısından bakılacak olursa, yüksek lisans ve doktora için bir süre konulması önem taşımaktadır. Üstün yetenekli insangücünün, yüksek ihtisas gücüne dönüşmesi süresini sunî olarak kısaltmak ya da keyfî olarak uzatmaktan çok, bu süreyi verimli kullanmaya dikkat edilmelidir.

Lisans üstü eğitim programlarının niteliği de önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskiden hoca-asistan arasında cereyan eden lisans üstü eğitim programları, lisans üstü derecelerin hak edilen dereceler haline gelmesi ile dışa dönük örgün bir grup öğretimine dönüşmüştür. Lisans üstü öğretimde grup tartışmalarına, seminerlere, eleştirilere yer verilmesi ve çeşitli metodların kullanılması gerekmektedir.

Bu programların niteliğini etkileyen faktörlerden biri de bibliyografya sağlanması ve onların, öğrencilerin faydasına sunulmasıdır. Dökümantasyon merkezlerini, kütüphaneleri ve laboratuvarları donatmak önemlidir.

Lisans üstü programlarda dikkati çeken başka önemli bir nokta da, programların muhtevasıdır. Bu konuda genellikle kabul edilmiş bir esas yoktur. Programların muhtevası, araştırmacı, yaratıcı niitelikler taşıyan, kendi disiplinlerini ilerletme ve yenilikleri pratikte uygulayabilme yeteneği kazanmış mezunlar yetiştirecek şekilde olmalıdır. Yüksek lisans ve doktora programları, dengeli bir şekilde genel alan, yardımcı alan ve teknikler, uzmanlık alanı diye adlandırılabilir muhtevadan meydana gelmelidir (Turgut, 1986, s 5).

Sonuç

Ülkemizde lisans üstü eğitim, millî kalkınma için gerekli olan nitelikli insan gücünü yetiştiren önemli bir eğitim kademesidir. Çe-

şitli sektörlerin üst yönetim kademelerine ve danışmanlıklarına eleman yetiştirme yanında, bu kademenin en önemli görevi, üniversiteye bilim adamı yetiştirmektir.

Bilindiği gibi, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yapılan düzenlemelerle rektörlüklere bağlı Fen bilimleri, Sosyal bilimler ve Sağlık bilimleri gibi enstitüler kurularak lisans üstü eğitim, bu enstitülerde formal hale getirilmiştir. Fakat bu eğitimin formal programlara bağlanması, bütün problemleri çözmeye yetmemektedir. Öğretim üyesi ihtiyacı, programlar, öğrencilerin seçimi vb. konularda birçok problem çözüm beklemektedir. Bunlarla ilgili olarak şu öneriler ileri sürülebilir :

1. Lisans üstü eğitim programlarını yürütebilmek için nitelikli akademik kadro gereklidir. Herhangi bir anabilim dalında lisans üstü eğitim programının açılabilmesi için yeterli sayıda öğretim üyesinin bulunması şarttır.

Öğretim üyesi ihtiyacının karşılanabilmesi için yurt içi ve yurt dışında, bunların yetiştirilmelerine gereken önem verilmelidir. Ayrıca, öğretim üyeliği daha çekici hale getirilmeli, bunun için, malî ve sosyal imkânlar artırılmalıdır.

2. Yine üniversitelerimizin öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli alanlarda, nitelik ve nicelik yönünden yeterli olan üniversiteleri, merkez haline getirerek, buralarda lisans üstü eğitim programlarına ağırlık vermek, böylece, yeni üniversitelere öğretim üyesi yetiştirecek şekilde planlamak gerekmektedir.

3. Üniversitelerin doktora programı açabilmeleri için, asgari standartlar tesbit edilmeli, belirli seviyeye ulaşamayanlar, bu programı açmamalıdır. Programların kalitesi ve muhtevası üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.

4. Lisans üstü eğitim programlarına öğrenci seçmede, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Bu seçimde, standart niteliği olan imtihanlar yapılmalı, kayırma olmamalıdır.

Lisans üstü eğitim programlarına girişte, yabancı dil barajı kaldırılmalıdır. Çünkü, kolej veya özel liselerden mezun öğrencilerle, normal liselerden mezun olan öğrenciler arasında yabancı dil yönünden büyük bir fark vardır. Bu fark, lisans eğitiminde de kapatılamamaktadır. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bilim imtihanında başarılı olan öğrencilerin yabancı dil seviyeleri tesbit edilmeli, yeterli olanlar doğrudan derslere başlatılmalı, yetersiz görülenler ise, dil kursuna gönderilerek yetiştirme yoluna gidilmelidir. ODTÜ, H.Ü. gibi bazı üniversiteler bu uygulamaya başlamışlardır. Lisans üstü eğitim programı açan diğer üniversiteler de, bu uygulama

maya bir an önce geçmelidir. Bunun için, her üniversite, kendi bünyesindeki filoloji bölümlerinden faydalanabilir.

5. Yurt içinde de başarılı ve kabiliyetli lisans üstü eğitim programına devam eden öğrencilere ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde burs veya kredi verilmelidir.

Ayrıca, üniversite dışında, başka kurumlarda çalışan ve lisans üstü eğitim programlarına devam eden öğrencilere, kurumlarındaki yöneticileri, gerekli yardımı yapmalı, çeşitli mükâfatlarla motive etmeli ve desteklemelidirler.

KAYNAKLAR

1. DPT. Yükseköğretim Araştırması. Ankara, DPT. No : 858, 1970.
2. DPT. 1987 Yılı Programı.
3. Kaptan, Saim. Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsangücü Potansiyeli. Ankara, DPT. No : 2026, 1986.
4. Korkut, Hüseyin. Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları. Ankara, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No : 134, 1984.
5. Sönmez, Fikret. «Öğretim Üyesi Yetiştirme». Eğitim Bilimleri Sempozyumu. Ankara, 1984.
6. Turgut, Fuat. «Eğitimde Lisansüstü Eğitimi». Ankara, Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü Uluslararası Sempozyumu», 1986.
7. Varış, Fatma. Türkiye'de Lisansüstü Eğitim. Sosyal Bilimlerde, Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No : 34, 1973.
8. —————. Türkiye'de Lisansüstü Eğitim. Pozitif Bilimlerin Temel ve Uygulamalı Alanlarında. Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No : 23, 1972.
9. YÖK. Yükseköğretimle İlgili Yönetmelikler. Ankara, Yükseköğretim Kurulu Yayınları, No : 3, 1984.